

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Олішевський Олександр Володимирович

УДК 343.1(477)

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
ТА ЇЇ МІСЦЕ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИКИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Литвинов Олексій Миколайович,
навчально-науковий інститут підготовки
фахівців для підрозділів слідства та дізнання
Харківського національного університету
внутрішніх справ, начальник кафедри
кримінального права та кримінології.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Лисенко Володимир Васильович,
Національний університет Державної
податкової служби України, перший
заступник начальника науково-дослідного
центру з проблем оподаткування;

кандидат юридичних наук, доцент
Щербаковський Михайло Григорович,
навчально-науковий інститут права та
масових комунікацій Харківського
національного університету внутрішніх
справ, завідувач кафедри криміналістики.

Захист відбудеться 23 грудня 2010 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий 23 листопада 2010 року.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

О. П. Гетманець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Функціонування держави в сучасних умовах пов'язане з реалізацією певних доволі широких функцій, які багато в чому відповідають основним напрямкам діяльності певних соціальних інституцій. Чільне місце серед функцій держави займає правоохоронна, яка реалізується, зокрема, за допомогою організації розслідування злочинів. Організаційна діяльність дозволяє підвищувати ефективність розслідування, сприяє його всебічності, повноті та об'єктивності, а також вирішенню завдань кримінального судочинства в цілому.

В Україні наразі відсутня чітко визначена, цілеспрямована концепція організації розслідування злочинів. Це підтверджується і даними проведеного анкетування слідчих, 62 % яких визнали стан організації розслідування злочинів в ОВС України як незадовільний.

Слід вказати на вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних з організацією розслідування злочинів, таких українських та російських учених як: О. М. Бандурка, Р. С. Белкін, Д. О. Влезько, А. Ф. Волобуєв, А. П. Гель, С. І. Гріцаєв, В. Л. Грохольський, В. Д. Зеленецький, В. О. Коновалова, О. М. Ларін, О. М. Литвинов, Г. А. Матусовський, І. П. Можаяєва, В. О. Образцов, С. В. Петков, М. В. Салтевський, В. А. Сас, В. В. Степанов, Р. Л. Степанюк, В. М. Сущенко, В. В. Тищенко, О. Г. Філіпов, Г. А. Хань, Л. В. Черечукіна, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та деяких ін. Але далеко не всі проблемні питання знайшли вирішення, окремі з них були тільки позначені, деякі і нині залишаються дискусійними. Зокрема, науковці часто змішують криміналістичний та управлінський аспекти цієї діяльності. Немає єдності поглядів щодо сутності, структурних елементів, рівнів, суб'єктів, принципів організації розслідування злочинів, її місця у структурі криміналістики. Залишаються малодослідженими питання організаційної діяльності керівників органів внутрішніх справ у розслідуванні злочинів.

Таким чином, необхідність зробити акцент на криміналістичному аспекті організації розслідування злочинів, переосмислення та розроблення відповідних теоретичних положень, а також існування низки організаційно-правових проблем обумовлюють актуальність цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає п. 137 Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004–2009 рр., затверджених наказом МВС України № 755 від 05.07.2004 року. Її проблематика витримана у рамках вимог п. 1.1. Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006–2010 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ від 23.12.2005 року.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні теоретичних та практичних основ організації розслідування злочинів органами внутрішніх справ України, її місця у структурі криміналістики.

Для досягнення мети вирішувались такі основні завдання:

- визначити поняття «організація розслідування злочинів»;
- окреслити рівні, суб'єктів та принципи організації розслідування злочинів, дати їх класифікацію;
- встановити співвідношення поняття організації розслідування злочинів із суміжними категоріями;
- визначити місце організації розслідування злочинів у структурі криміналістики;
- охарактеризувати сутність та структуру організаційних дій слідчого з розслідування у кримінальній справі, організації слідчої дії, а також розслідування злочину слідчою та слідчо-оперативною групами;
- визначити сутність організаційної діяльності начальників слідчого відділу та органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів, а також їх відповідні дії та спільні напрямки;
- виробити обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення викладання навчальної дисципліни «Основи організації розслідування злочинів в системі ОВС».

Об'єктом дослідження є діяльність із розслідування злочинів як особливий різновид соціальної правозастосовної практики, її теоретико-прикладні засади.

Предметом дослідження є організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають загальний діалектичний метод наукового пізнання дійсності, коли явища, котрі є об'єктом дослідження, розглядаються у взаємозв'язку, в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, а також інші методи:

- методи логіки (аналіз, синтез, дедукція) – при дослідженні нормативно-правових актів, наукових концепцій, положень, що стосувалися предмета дослідження;
- історичний метод – для ретроспективного аналізу поглядів учених-криміналістів на поняття організації розслідування злочинів (підрозділ 1.1.);
- системно-структурний метод – при вивченні рівнів організації розслідування злочинів у взаємозв'язку з криміналістичними тактикою та методикою, суб'єктами – слідчим, начальниками слідчого відділу та органу внутрішніх справ (підрозділи 1.2. – 1.4.);
- порівняльно-правовий метод – для характеристики підзаконних правових актів України, Республіки Білорусь та Російської Федерації (підрозділ 3.1., 3.2.);
- соціологічні методи (опитування та анкетування) застосовувалися для вивчення думки фахівців щодо розглянутих проблемних питань.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правові засади організації

розслідування злочинів. Дисертант звертався також до нормативно-правових актів Республіки Білорусь та Російської Федерації, досвід яких у галузі організації розслідування може знайти застосування в Україні.

Теоретичною основою дослідження є наукові положення філософії, логіки, психології, системного аналізу та синергетики, кримінально-процесуального права, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності, теорії управління та наукової організації праці.

Інформаційну і емпіричну основу дослідження становлять практика діяльності органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, довідкові видання, статистичні матеріали, а також результати узагальнення проведених анкетувань слідчих ГУМВС України в Харківській, Черкаській областях та УМВС України у Волинській області (120 осіб).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки дослідити проблемні питання організації розслідування злочинів. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

- вперше доведено необхідність розмежування криміналістичного та управлінського аспектів організації розслідування злочинів;
- удосконалено визначення поняття організації розслідування злочинів як допоміжної до розслідування діяльності, що здійснюється шляхом упорядкування його елементів та створення сприятливих умов;
- дістало подальший розвиток визначення рівнів, суб'єктів та принципів організації розслідування злочинів через їх класифікацію за певними підставами, структурування та змістовний аналіз. Рівні організації розслідування злочинів поділяються на управлінські та криміналістичні (організація слідчої чи іншої дії; розслідування у кримінальній справі; розслідування у кримінальних справах, що знаходяться в провадженні одного слідчого). Криміналістичні принципи організації розслідування злочинів поділяються на загальні та спеціальні;
- дістало подальший розвиток обґрунтування місця організації розслідування злочинів у структурі криміналістики. Положення рівня організації слідчої чи іншої дії є невід'ємною частиною криміналістичної тактики, засади рівнів організації розслідування у кримінальній справі та групи справ, що знаходяться в провадженні одного слідчого – криміналістичної методики;
- удосконалено сутність та структуру організаційних дій слідчого у розслідуванні злочинів та стадії організації слідчої дії. До організаційних дій слідчого з розслідування у кримінальній справі належать: планування розслідування кримінальної справи; залучення необхідних сил і засобів; налагодження взаємодії з органами дізнання та іншими органами і посадовими особами, які беруть

участь в розслідуванні; мобілізація учасників розслідування; керівництво та координація дій учасників розслідування. До стадій організації слідчої дії відносяться: 1) підготовча (передусе проведенню слідчої дії); 2) організація під час проведення слідчої дії (на вступному, робочому та завершальному етапах); організація після проведення слідчої дії;

– дістало подальший розвиток положення про організаційні дії членів слідчої (слідчо-оперативної) групи у розслідуванні злочину та відповідні способи організації, а також необхідність розгляду результатів взаємодії її членів через призму досягнення синергетичного ефекту. До загальних дій керівника слідчої (слідчо-оперативної) групи з організації розслідування злочину відносяться: планування розслідування кримінальної справи; підбір, заміна та виключення членів слідчої (слідчо-оперативної) групи; розподіл роботи з розслідування злочину; мобілізація членів групи; керівництво та координація дій членів групи; контроль за організаційними діями членів групи. До загальних дій членів групи з організації розслідування злочину належать: планування розслідування кримінальної справи та (або) окремих дій; виконання організаційних доручень слідчого або, іншими словами, створення сприятливих умов слідчому (іншому членові групи) для розслідування злочину. Досягнення синергетичного результату взаємодії членів групи можливе при комплексуванні спільного результату, що перевищує сумарність складових елементів та спричиняє виникнення нових ознак та якостей;

– удосконалено сутність організаційної діяльності начальника слідчого відділу та начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів, а також визначення основних напрямів їх спільної діяльності. Характерною ознакою організаційної діяльності першого у розслідуванні злочинів є загальне керівництво всіма розслідуваннями, взаємодією слідчого з іншими учасниками, а другого – загальне керівництво взаємодією слідчого, дізнавача з іншими учасниками;

– вперше на основі аналізу нормативно-правових актів класифіковано організаційні дії начальників слідчого відділу та органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів за такими критеріями: 1) залежно від стадії кримінального процесу; 2) за характером організаційних дій; 3) за спрямованістю по відношенню до підрозділу та його діяльності; 4) залежно від рівня організації розслідування злочинів;

– дістав подальший розвиток зміст навчальної дисципліни «Основи організації розслідування злочинів в системі ОВС», що повинна викладатись на кафедрах криміналістики, а також рівні її викладання: 1) для курсантів; 2) для практичних працівників.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

– у науково-дослідній сфері вони можуть бути основою для подальшого розроблення відповідних проблем;

– у правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дозволить підвищити ефективність процесів і процедур організації розслідування злочинів в органах внутрішніх справ (акт впровадження результатів дослідження в практичну діяльність працівників ГУ МВС України в Харківській області від 14.05.2010 р.);

– у навчальному процесі матеріали дисертації доцільно використовувати при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін «Криміналістика», «Основи організації розслідування злочинів в системі ОВС» тощо. Їх уже враховано у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 20.05.2010 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, висновки та пропозиції автора оприлюднювалися на засіданнях кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ, а також трьох міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях: «Государство и право: проблемы становления и стратегия развития» (Суми, 17-18 травня 2008 року), «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (Харків, 24 травня 2008 року), «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених» (Харків, 23 травня 2009 року).

Публікації. Основні теоретичні положення і практичні рекомендації викладено в чотирьох наукових статтях у фахових виданнях, затверджених ВАК України, та тезах трьох доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, одного додатку та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 197 сторінок, з яких 174 сторінки основного тексту, 2 сторінки додатку та 21 сторінка списку використаних джерел, який налічує 200 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 «Теоретичні основи організації розслідування злочинів» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття організації розслідування злочинів»* акцентується увага на необхідності розмежування криміналістичного та управлінського аспектів організації розслідування злочинів. На підставі аналізу правових актів та літературних джерел визначено два

концептуальних підходи щодо розуміння криміналістичного поняття «організації розслідування злочинів» як: 1) забезпечення розслідування та 2) створення структури розслідування. Перший підхід є надто широким, що призводить до розпорошення його змісту. Неточність другого у тому, що організація призначена упорядковувати, а не створювати структуру розслідування. На основі аналізу цих поглядів та сутнісних ознак досліджуваної категорії запропоновано наступне визначення.

Організація розслідування злочинів – це допоміжна до розслідування діяльність, що здійснюється шляхом упорядкування його елементів (слідчих та інших дій) та створення сприятливих умов. Елементи розслідування – це різні дії, основу яких складають слідчі дії, а також суб'єкти цих дій. Упорядкувати елементи розслідування означає зробити належний порядок здійснення дій розслідування та розстановки суб'єктів цих дій. Така частина діяльності є творчою, розумовою, а вже згодом реалізовується через створення сприятливих умов розслідування.

Організація розслідування злочинів складається з двох підвидів: 1) розумової діяльності, що здійснюється шляхом доцільного упорядкування елементів розслідування та підтримання їх в такому стані; 2) практичної діяльності з реалізації задуманого – створення сприятливих умов для розслідування.

У підрозділі 1.2 «Рівні та принципи організації розслідування злочинів» доведено, що на сучасному етапі діяльності та структурної побудови правоохоронних органів обґрунтованим є поділ рівнів організації розслідування злочинів на управлінські та криміналістичні. До останніх відносяться: організація слідчої чи іншої дії; організація розслідування у кримінальній справі; організація розслідування у кримінальних справах, що знаходяться в провадженні одного слідчого.

Головним суб'єктом організації розслідування в органах внутрішніх справ на зазначених криміналістичних рівнях є слідчий (дізнавач). У випадку виконання доручення про проведення слідчих дій – працівник оперативного підрозділу. При перевірці заяв і повідомлень про злочин суб'єктами організації також є черговий ОВС, керівники слідчо-оперативної або оперативної груп. Специфічною є участь в організації розслідування начальників слідчого підрозділу, органу внутрішніх справ, прокурора, прокурора-криміналіста, а також слідчого-методиста.

Вихідні положення організації розслідування злочинів визначаються загальноправовими, галузевими та принципами її складових елементів. Власне криміналістичні принципи організації розслідування злочинів поділяються на загальні та спеціальні. До загальних відносяться: законність, індивідуальність, конкретність, ритмічність розслідування. До спеціальних – сувора прив'язка організаційних дій одного рівня до дій інших рівнів системи розслідування; відповідність організаційної системи об'єкта організації розслідування; централізація

розслідування і керівна роль слідчого в його організації; поінформованість; поєднання слідчих та інших дій у розслідуванні; синергетичний.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення поняття організації розслідування злочинів із суміжними категоріями» досліджено співвідношення поняття «організація розслідування злочинів» із такими категоріями як: планування, криміналістичне забезпечення, криміналістичні тактика і методика, наукова організація праці (НОП) слідчого. На основі цього сформульовано наступні висновки.

Організація і планування, в частині упорядкування розслідування, можуть повністю співпадати. Проте організація не тотожна плануванню, її обсяг значно більший. Планування – виключно розумова діяльність, а організація включає обов’язкове виконання практичних дій. До неї, окрім упорядкування, відноситься створення сприятливих умов розслідування. Тому планування, умовно кажучи, є методом організації розслідування злочинів.

Організація розслідування злочинів перетинається із забезпеченням в одній зі своїх частин – створення сприятливих умов розслідування, що по суті є забезпеченням. З одного боку, саме криміналістичне забезпечення як специфічна діяльність потребує організації, з іншого – організація розслідування злочинів представляє собою й інший, окрім забезпечення, вид діяльності, що пов’язаний ще з упорядкуванням елементів розслідування.

Наголошено, що криміналістична методика включає два рівні організації: а) розслідування у кримінальній справі; б) розслідування декількох справ, що знаходяться у провадженні слідчого (дізнавача). У криміналістичній тактиці можна виділити лише організацію проведення слідчої чи іншої дії. Організація розслідування злочинів у зазначених частинах (рівнях) органічно входить до криміналістичних тактики та методики, є допоміжною до них.

Спільними для організації розслідування злочинів та НОП слідчого є загальні риси процесу організації, однак перша відноситься до науки криміналістики та спрямована на створення сприятливих умов розслідування, а друга – до управління та на створення умов праці (санітарно-гігієнічних, технічних і т.п.).

У підрозділі 1.4 «Місце організації розслідування злочинів у структурі криміналістики» на основі аналізу правової літератури виділено підходи до визначення місця організації розслідування злочинів у структурі криміналістики. Дисертант вважає, що у структурі науки криміналістики організація найбільш адекватно відображається у вигляді частин розділів криміналістики. А саме, положення щодо рівня організації слідчої чи іншої дії є невід’ємною частиною криміналістичної тактики, засади рівнів організації розслідування у кримінальній справі та групи справ, що знаходяться в провадженні одного слідчого, – частини криміналістичної методики.

Розділ 2 «Організація розслідування злочинів слідчим» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «*Організація розслідування у кримінальній справі*» організацію розслідування у кримінальній справі визначено аналогічно поняттю «організація розслідування злочинів». Однак у цьому разі обсяг першого значно менший у порівнянні з загальним визначенням, оскільки охоплює лише один методичний рівень.

До організаційних дій слідчого з розслідування у кримінальній справі слід відносити наступне: планування розслідування кримінальної справи; залучення необхідних сил і засобів; налагодження взаємодії з органами дізнання та іншими органами і посадовими особами, які беруть участь в розслідуванні; мобілізація учасників розслідування; керівництво та координація дій учасників розслідування. При цьому окреслене коло дій може мати місце на кожному з етапів розслідування злочину більшою чи меншою мірою.

У підрозділі 2.2 «*Організація проведення окремої слідчої дії*» запропоновано під організацією слідчої дії розуміти допоміжну діяльність, що здійснюється шляхом упорядкування її елементів (одиночних актів) та створення сприятливих для неї умов.

Розглянуто стадії організації слідчої дії:

1. Підготовча – стадія, що передуює проведенню слідчої дії.
2. Організація під час проведення слідчої дії:
 - на вступному етапі проведення слідчої дії;
 - на робочому етапі проведення слідчої дії;
 - на завершальному етапі проведення слідчої дії.
3. Організація після проведення слідчої дії – сукупність дій, направлених на повернення суб'єктів та об'єктів в попередній стан або їх збереження, коли проведення слідчої дії завершено.

У підрозділі 2.3 «*Організація розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групами*» деталізовано дії членів колективної форми організації, що мають криміналістичний аспект. До загальних дій керівника слідчої (слідчо-оперативної) групи з організації розслідування злочину варто відносити: планування розслідування кримінальної справи; підбір, заміна та виключення членів слідчої (слідчо-оперативної) групи; розподіл роботи з розслідування злочину; мобілізація членів групи; керівництво та координація дій членів групи; контроль за організаційними діями членів групи.

До загальних дій членів групи з організації розслідування злочину, без врахування окремо кожного її суб'єкта, слід відносити: планування розслідування кримінальної справи та (або) окремих дій; виконання організаційних доручень слідчого або, іншими словами, створення сприятливих умов слідчому (іншому членові групи) для розслідування злочину.

До способів організації розслідування злочину слідчою (слідчо-оперативною) групою відноситься наступне:

- 1) керівник групи організовує розслідування злочину разом з її членами;

2) керівник групи організовує розслідування злочину з частковим залученням її членів – розумову роботу здійснює керівник групи, а практична реалізація покладається як на керівника, так і на її учасників;

3) керівник групи на методичному рівні (організація розслідування кримінальної справи) діє самостійно (або разом з її учасниками), а на тактичному (рівень організації слідчої чи іншої окремої дії) – самостійні учасники групи.

Зроблено висновок, що метою організації розслідування злочину слідчою та слідчо-оперативною групами є досягнення синергетичного результату взаємодії її членів, тобто комплексування спільного результату на основі синтезу дій усіх членів колективу. При цьому цей результат внаслідок системного ефекту перевищує сумарність складових елементів.

Розділ 3 «Організаційна діяльність керівників органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Організаційна діяльність начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів»* на підставі загального поняття «організаційна функція начальника слідчого відділу» запропоновано наступне визначення: організаційна діяльність начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів – це допоміжна діяльність, яка здійснюється шляхом упорядкування елементів розслідування, а також його забезпечення через створення сприятливих умов та здійснення загального керівництва. Така діяльність керівника слідчого підрозділу, враховуючи її зміст і обсяг, має складний характер. По-перше, це організаційна діяльність власне як начальника і, по-друге, – організаційна діяльність слідчого, яку він виконує у випадку особистого розслідування у кримінальній справі.

Організаційні дії начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів можна класифікувати за такими критеріями: 1) залежно від стадії кримінального процесу – ті, що здійснюються на стадії порушення кримінальної справи, стадії досудового слідства та дії, що можуть здійснюватись на обох цих стадіях; 2) за характером організаційних дій – допоміжні до упорядкування розслідування; забезпечувальні; загального керівництва взаємодією слідчого з іншими учасниками; 3) за спрямованістю по відношенню до підрозділу та його діяльності – внутрішньо та зовнішньоорганізаційні; 4) залежно від рівня організації розслідування злочинів – ті, що здійснюються на тактичному та методичному рівнях. При цьому діяльність, зазначена на цих рівнях, є участю. Участь передбачає здійснення дії не самостійно, а разом з кимось, тобто начальник слідчого відділу частину своєї організаційної діяльності у розслідуванні злочинів поділяє з іншими керівниками ОВС та слідчим.

У підрозділі 3.2 *«Організаційна діяльність начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів»* організаційна діяльність начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів розуміється як допоміжна діяльність, яка здійснюється шляхом упорядкування елементів

розслідування, а також його забезпечення через створення сприятливих умов та здійснення загального керівництва взаємодією слідчого, дізнавача з іншими учасниками.

На основі аналізу нормативно-правових актів та юридичної літератури, запропоновано організаційні дії начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів класифікувати за тими ж критеріями що й дії начальника слідчого відділу: 1) залежно від стадії кримінального процесу; 2) за характером організаційних дій; 3) за спрямованістю по відношенню до підрозділу та його діяльності.

При цьому начальник ОВС здійснює досить схожі з начальником слідчого підрозділу організаційні дії у розслідуванні злочинів, в дечому вони співпадають, але не дублюють, а взаємодоповнюють одна одну. Основна відмінність в тому, що організаційні дії начальника ОВС спрямовані не лише і не стільки на слідчого, як на дізнавача. Окрім цього, дії з керівництва, взаємодії та координації складають найбільший обсяг організаційної діяльності у розслідуванні злочинів начальника органу внутрішніх справ.

До спільних напрямків організаційної діяльності начальника органу внутрішніх справ і начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів відносяться:

- створення та комплектування слідчо-оперативних груп;
- забезпечення своєчасного виїзду СОГ на місця вчинення злочинів;
- налагодження взаємодії слідчих з оперативними працівниками, іншими підрозділами, правоохоронними органами, міністерствами, установами, організаціями, населенням;
- узгодження проведення оперативно-розшукових, слідчих та інших спільних дій.

Розділ 4 «Організація розслідування злочинів як окрема навчальна дисципліна» присвячено особливостям викладання питань організації розслідування злочинів у навчальному процесі. Дисертант переконаний, що викладання повинно здійснюватись на двох рівнях: 1) для курсантів; 2) для практичних працівників (слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, керівників слідчих підрозділів та ін.). Для перших достатнім вважається викладання загальних положень організації розслідування в межах навчальної дисципліни «Криміналістика». Для других організацію розслідування злочинів доцільно викладати у навчальних закладах післядипломної освіти працівників органів внутрішніх справ розширено як окрему спеціальну навчальну дисципліну.

До змісту програми навчальної дисципліни «Основи організації розслідування злочинів в системі ОВС», що повинна викладатись на кафедрі криміналістики, автором запропоновано наступні теми: Загальні положення організації розслідування злочинів; Планування розслідування; Організація розслідування окремого злочину; Організація проведення слідчої дії; Організація розслідування злочину слідчою (слідчо-оперативною) групою; Організаційна діяльність

начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів; Організаційна діяльність начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється у визначенні теоретичних та практичних основ організації розслідування злочинів, її місця у структурі криміналістики з метою підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів.

Організація розслідування злочинів має два аспекти: криміналістичний та управлінський. Криміналістичне поняття організації розслідування злочинів визначається як допоміжна до розслідування діяльність, що здійснюється шляхом упорядкування його елементів та створення сприятливих умов.

Рівні організації розслідування злочинів поділяються на управлінські та криміналістичні. До останніх відносяться: організація слідчої чи іншої дії; організація розслідування у кримінальній справі; організація розслідування у кримінальних справах, що знаходяться в провадженні одного слідчого. Головним суб'єктом організації розслідування в органах внутрішніх справ на зазначених криміналістичних рівнях є слідчий (дознавач). У разі виконання доручення про проведення слідчих дій – працівник оперативного підрозділу. При перевірці заяв і повідомлень про злочин суб'єктами організації також є черговий ОВС, керівники слідчо-оперативної або оперативної груп. Специфічною є участь в організації розслідування начальників слідчого підрозділу, органу внутрішніх справ, прокурора, прокурора-криміналіста, а також слідчого-методиста.

Криміналістичні принципи організації розслідування злочинів поділяються на загальні та спеціальні. До загальних відносяться: законність, індивідуальність, конкретність, ритмічність розслідування. До спеціальних – суворе прив'язування організаційних дій одного рівня до дій інших рівнів системи розслідування; відповідність організаційної системи об'єкта організації розслідування; централізація розслідування і керівна роль слідчого в його організації; поінформованість; поєднання слідчих та інших дій у розслідуванні; синергетичний.

Місце організації розслідування злочинів у структурі криміналістики найбільш адекватно відображається у вигляді частин розділів криміналістики. А саме, положення рівня організації слідчої чи іншої дії є невід'ємною частиною криміналістичної тактики, засади рівнів організації розслідування у кримінальній справі та групи справ, що знаходяться в провадженні одного слідчого – криміналістичної методики.

До організаційних дій слідчого з розслідування у кримінальній справі слід відносити наступне: планування розслідування кримінальної справи; залучення необхідних сил і засобів; налагодження взаємодії з органами дізнання та іншими органами і посадовими особами, які беруть участь в

розслідувані; мобілізація учасників розслідування; керівництво та координація дій учасників розслідування.

До стадій організації слідчої дії відноситься наступне.

1. Підготовча – стадія, що передує проведенню слідчої дії.
2. Організація під час проведення слідчої дії:
 - на вступному етапі проведення слідчої дії;
 - на робочому етапі проведення слідчої дії;
 - на завершальному етапі проведення слідчої дії.
3. Організація після проведення слідчої дії.

Колективна форма організації – слідча та слідчо-оперативна групи представляє собою один із різновидів загальної системи організації розслідування злочинів. До загальних дій керівника слідчої (слідчо-оперативної) групи з організації розслідування злочину відносяться: планування розслідування кримінальної справи; підбір, заміна та виключення членів слідчої (слідчо-оперативної) групи; розподіл роботи з розслідування злочину; мобілізація членів групи; керівництво та координація дій членів групи; контроль за організаційними діями членів групи. До загальних дій членів групи з організації розслідування злочину належать: планування розслідування кримінальної справи та (або) окремих дій; виконання організаційних доручень слідчого або, іншими словами, створення сприятливих умов слідчому (іншому членові групи) для розслідування злочину.

Метою організації розслідування злочину слідчою (слідчо-оперативною) групою є досягнення синергетичного результату взаємодії членів, тобто комплексування спільного результату, що перевищує сумарність складових елементів та спричиняє виникнення нових ознак та якостей.

Поняття організаційної діяльності начальника слідчого відділу та начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів є похідними від загальної дефініції організації розслідування злочинів. Проте характерною ознакою організаційної діяльності першого у розслідуванні злочинів є загальне керівництво всіма розслідуваннями, взаємодією слідчого з іншими учасниками, а другого – загальне керівництво взаємодією слідчого, дізнавача з іншими учасниками.

Організаційні дії начальників слідчого відділу та органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів можна класифікувати за такими критеріями: 1) залежно від стадії кримінального процесу; 2) за характером організаційних дій; 3) за спрямованістю по відношенню до підрозділу та його діяльності; 4) залежно від рівня організації розслідування злочинів.

Викладання питань організації розслідування злочинів у навчальному процесі повинно здійснюватись на двох рівнях: 1) для курсантів; 2) для практичних працівників (слідчих, дізнавачів, оперативних працівників, керівників слідчих підрозділів та ін.). Для перших достатнім

вважається викладання загальних положень організації розслідування в межах навчальної дисципліни «Криміналістика». Для других – спеціальний курс «Основи організації розслідування злочинів в системі ОВС». Цей курс має містити такі теми: Загальні положення організації розслідування злочинів; Планування розслідування; Організація розслідування окремого злочину; Організація проведення слідчої дії; Організація розслідування злочину слідчою (слідчо-оперативною) групою; Організаційна діяльність начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів; Організаційна діяльність начальника органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Олішевський О. В. Місце організації розслідування злочинів у системі криміналістики [Електронний ресурс] / О. В. Олішевський // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 393–398. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08oavusk.pdf>.
2. Олішевський О. В. Організація розслідування злочину слідчо-оперативною групою [Текст] / О. В. Олішевський // Право і безпека. – 2009. – № 4 (31). – С. 123–127.
3. Олішевський О. В. Поняття організації розслідування злочинів [Текст] / О. В. Олішевський // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4 (47). – С. 75–79.
4. Олішевський О. В. Поняття організаційної діяльності начальника слідчого відділу у розслідуванні злочинів [Текст] / О. В. Олішевський // Кримський юридичний вісник. – 2010. – № 1 (8), Ч. I. – С. 148–152.
5. Олішевський О. В. Деякі проблеми організації розслідування злочинів та шляхи їх вирішення [Текст] / О. В. Олішевський // Держава і право: проблеми становлення та стратегія розвитку: міжн. наук.-практ. конф., 17–18 травня 2008 року. – Суми, 2008. – С. 211–215.
6. Олішевський О. В. Прогнозування у структурі організації розслідування злочинів [Текст] / О. В. Олішевський // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: наук.-практ. конф., 24 травня 2008 року. – Х., 2008. – С. 28–31.
7. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів і планування: проблеми співвідношення [Текст] / О. В. Олішевський // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: наук.-практ. конф., 23 травня 2009 року. – Х., 2009. – С. 60–63.

АНОТАЦІЇ

Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2010.

Дисертацію присвячено аналізу криміналістичного аспекту організації розслідування злочинів. Визначено її поняття, рівні, суб'єкти, принципи, місце у структурі криміналістики та співвідношення із суміжними категоріями.

У роботі сформульовано положення і рекомендації щодо організації розслідування злочинів слідчим, слідчою (слідчо-оперативною) групою, а також організації окремої слідчої дії. Розкрито сутність організаційної діяльності начальників слідчого відділу та органу внутрішніх справ у розслідуванні злочинів, класифіковано їх дії. Детерміновано рівні викладання та зміст програми навчальної дисципліни «Основи організації розслідування злочинів в системі ОВС».

Ключові слова: організація розслідування злочинів, планування розслідування, структура криміналістики, слідчий, начальник слідчого відділу, начальник органу внутрішніх справ, навчальна дисципліна.

Олишевский А. В. Организация расследования преступлений и ее место в структуре криминалистики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2010.

Диссертация посвящена анализу криминалистического аспекта организации расследования преступлений. Определено ее понятие, уровни, субъекты, принципы, место в структуре криминалистики и соотношение с такими смежными категориями как планирование, криминалистическое обеспечение, криминалистические тактика и методика, научная организация труда следователя.

В работе сформулированы положения и рекомендации относительно сущности и структуры организационных действий следователя по расследованию уголовного дела, стадий организации следственного действия. Исследовано положение об организационных действиях членов следственной (следственно-оперативной) группы в расследовании преступлений. Установлены способы организации расследования преступлений следственной (следственно-оперативной) группой, а также подчеркнута необходимость рассмотрения результатов взаимодействия ее членов посредством достижения синергического эффекта.

Исследована сущность организационной деятельности начальников следственного отдела и органа внутренних дел в расследовании преступлений. На основе анализа нормативно-правовых актов классифицированы их организационные действия в расследовании преступлений. Исследованы основные направления совместной деятельности начальников следственного отдела

и органа внутренних дел, на основе чего определены пути минимизации негативных процессов и несовершенства нормативного регулирования организации расследования преступлений.

Обоснованы положения о понимании и содержании учебной дисциплины «Основы организации расследования преступлений в системе ОВД», а также уровни ее преподавания.

Ключевые слова: организация расследования преступлений, планирование расследования, структура криминалистики, следователь, начальник следственного отдела, начальник органа внутренних дел, учебная дисциплина.

Olishevskiy O. V. Organization of Crimes Investigation and its Place in the Structure of Criminalistics. – Manuscript.

The thesis for a candidate's degree by speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination; operative-investigative activity – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine, 2010.

The thesis is devoted to criminalistics aspect's analysis of organization of crimes investigation. Its notion, levels, subjects, principles, place in the structure of criminalistics and correlation with contiguous categories are defined.

Regulations and recommendations concerning organization of crimes investigation by an investigator, investigative (operative and investigative) group and also organization of a separate investigative action are formulated in this research. The essence of organizational activities of heads of investigative department and internal affairs bodies in crimes investigation is exposed; their actions are classified. Levels of teaching and contents of the course «Basis of organization of Crimes Investigation in the System of Internal Affairs Bodies» are determined.

Keywords: organization of crimes investigation, investigation plan, structure of criminalistics, investigator, head of investigative department, head of internal affairs bodies, educational discipline.